

ӘОЖ 7

Н.Р. Ескенди́ров

Т. Жүргенов атындағы Қазақ ұлттық өнер академиясының аға оқытушысы, докторант, Қазақстан, Алматы қ.

E-mail: Naka_oner@mail.ru

Ұлттық салт-дәстүрлердегі комедия элементтерінің көрінісі

Мақалада драматургияның басты жанларының бірі болып саналатын комедия адам өмірінің тұрмыс-салтының, әдет-ғұрпының бір бөлігі ретінде қарастырылған. Комедиялық спектакльдердің бүгінгі заманның өзекті мәселелерін қозғаудағы маңызы сарапталған.

Түйін сөздер: мәдениет, фольклор, ұлттық салт-дәстүрлер, бақсы, этномәдениет, театр, комедия, рөл.

N.R. Yeskendirow

The reflection of the comedy elements in the national traditions.

The article deals with one of glavnh Genres drama - comedy. It is a reflection of a person's life, his custom, traditions, way of life. Therefore, today's era comedy performance reflects the life, customs and traditions of the people.

Keywords: Culture, folklore and national traditions, the shaman, ethnic culture, theater, comedy role.

Н.Р. Ескенди́ров

Отражение элементов жанра комедии в национальных традициях

В статье рассматривается один из основных жанров драматургии - комедия, которая считается отражением жизни человека, его обычаев, традиций, быта. Поэтому комедийный спектакль современной эпохи отражает быт, обычаи и традиции народа.

Ключевые слова: культура, фольклор, национальные традиции, шаман, этнокультура, театр, комедия, роль.

Әрбір елдің мәдениеті белгілі бір бағытта қалыптасатыны және сол негізде дамитыны белгілі. Бұл бағыт деп отырғанымыз – өмір сүру, тұрмыстық қалыптасу барысында пайда болатын ұлттық ерекшеліктер: салт-дәстүрлер, әдет-ғұрыптар, дағды-машықтар, жөн-жоралғылар, рәсім-жосықтар. Мұның барлығын «мәдениет», «мәдени бастаулар» деп атаған жөн. Ұлы жазушы Мұхтар Әуезов өзінің 1918 жылдары жазылған «Мәдениет хәм ұлт» деп аталатын мақаласында осы «мәдениет» ұғымын: «Мәдениет деп адамның дүние жүзіне алғаш келгенінен осы күнге шейін тапқан хәм сол білімге сүйеніп істеп отырған өнерін айтамыз. Мәдениеттің адам қолына бір-ақ күнде қазіргі күйде келіп түсе қалмағаны хәркімге мағлұм. Мәдениетке негіз салушы адамның ақылы хәм жүрегінің көрген нәрседен әсер алғыш сезімділігі» [1, 118 б.], – деп түсіндіреді.

Расында қай елдің, қай халықтың болма-

сын әдебиеті мен мәдениетінде сол ұлтқа тән өзгешеліктердің, салт-сана мен ғұрыптарына байланысты дәстүрлі құбылыстардың болатындығы белгілі. Тарихи мәнге ие мұндай спецификалық нақыштар әсіресе белгілі бір елдің тамыры тереңде жатқан ұлттық фольклорынан, яғни ауыз әдебиеті мен жазба материалдарынан жиі кездеседі. Осы халықтық фольклордың үлкен мәнге ие, бірегей саласы болып табылатыны – комедия, күлкіге толы сарындар дейміз.

Әдебиеттің, оның ішіндегі драматургияның комедия жанрын адам өмірінің, тұрмыс-салтының бір бөлігі ретінде қарастырамыз. Өйткені адамзаттың күнделікті тұрмыс-тіршілігін күлкісіз елестету мүмкін емес, яғни өмірдің бірсарынды мұңды, көлеңкелі болмағы аян.

Әдебиет пен драматургияның қай жанры болмасын оның түп тамыры тереңде жатыр.

Яғни, ұлттық аңыз-әфсаналар, ауызба-жазбаша құндылықтар мен фольклорлық мұралардан бастау алатыны белгілі. Мұның нақтылығы мен дәйектілігін еуропалық, ресейлік, кеңестік және отандық ғалымдардың көптеген еңбектерінен т.б. кездестіруге болады.

Зерттеуші Жұмабай Әбіл комедияның туындау жүйесін: «Қазақ фольклорын зерттеушілер фольклорлық театр жанларын жіктегенде түрлі салт, әдет-ғұрып, ырым-жораларға байланысты қарағаны белгілі. Бұлай еткенде, олар тақырыбы мен идеялық ерекшеліктерін басшылыққа алды. Осы реттегі жіктеу жүйесі төмендегіше. Негізгі түрлері: тұрмыс-салт өлеңдері, төрт түлік мал туралы өлеңдер (Наурыз өлеңдер); діни уағызға байланысты салт өлеңдер, жарапазан, арбау, жалбарыну, баксы сарыны, бәдік, сыңсу, беташар, мұң-шер өлеңдер, өтірік өлеңдер», – деп жіктейді [2, 26 б.]. Мұны комедия жанрының түп тамыры ұлттық топырақтан туындағанының нақты айғағы дейміз. Ғалым жазбасындағы салт өлеңдерінде, яғни мерекелерде орындалатын жырларда әзіл мен қалжың, қағытпа мен кекесін басты маңызға ие. Демек, қазақ фольклорынан басталған осындай халықтық ойындарды театр өнерінің қайнар көзі деп толық айта аламыз. Бұған дәлелдер мен дәйектер өте көп. Мәселен, Р. Нұрғали, Т. Қожакеев, Ж. Әбіл, Р. Рүстембекова т.б. еңбектерінде бұл мәселе жан-жақты қарастырылады.

Ұлттық болмысында ойын мен тойға, салт пен дәстүрге бай, сауықшыл қазақ халқының этномәдениетінің қалыптасуы мен дамуы тереңде жатыр. Бүгінгі күнге дейін атадан-балаға сақталып келе жатқан рәсім-жоралардың көшпелі халықтың тұрмыс жүйесі негізінде пайда болуы көп ықпал еткен. Көшпелі елдің, әсіресе жылдың әр мезгіліндегі шаруашылығына байланысты көшіп-қону кезінде, табиғаттың қыстан көктемге ауысқан уақытында, т.с.с. қалыптасқан тұрмыс-тіршілігіне қарай, әдет-ғұрыптарына сай болатын тойларының түрлері сан алуан. Мәселен, бір адамның бүкіл өмір жолында болып өтетін: үйлену тойы, шілдехана, бесік тойы, ас беру және жорықтарға байланысты: жеңіс тойы, қаған тойы, т.б. Бұл туралы Е. Сағындықов, Д. Айдаров, И. Жеменей, Қ. Тәкежанұлы, Б. Кәмәлашұлы, т.б. еңбектерінде кеңінен айтылады.

Осындай жиын-тойлардың сәні мен салтанаты әншілер, күйшілер, жыраулар, ақындар, шешендер, сықақшылар, сайқымазақтар болып табылады. Соның ішінде халықтың жайкүйін немесе хандар мен батырлардың ерлігін әдемі сөз өрнектерімен суреттеп беретін ақындар мен тойды қыздыру функциясын атқаратын сайқымазақтардың орны ерекше. Олар ауыларалық, руаралық үлкен жиын-тойларда өнер көрсетіп, әзіл-қалжыңдары арқылы бір жағынан – елдің көңілін көтерсе, екінші жағынан – ел арасындағы келеңсіздіктерді ашықтан-ашық жеткізіп отырған.

Халық арасынан шыққан мұндай сайқымазақтарды күлдіре отырып, үлкен маңызға ие қоғамдық-әлеуметтік мәселелерді қаймықпай ортаға салушылар деп айта аламыз. Еуропалық гистриондар мен жонглерлердің, буффондар мен трубадурлардың, орыстың шуттары мен славиян халықтарының скоморохтарының, шығыстың масқарабоздары мен дағыстандық домбайлардың халықтық үлгісі қазақ жерінде ертеде-ақ болғандығын, өмір сүргендігін тарихтан да, ауыз және жазба әдебиеттерден де кездестіре аламыз. Қазақ өміріне жанашыр әрі шығармашылық мұндай адамдар біз үшін күлкінің маңызды нысаны болуымен ерекшеленеді.

Көшпенді елдің тұрмыс-тіршілігінің өзі қызықты той-думанға, әзіл мен қалжыңға толы болғандығы қазақ ауыз әдебиетінен де, жазба деректерде де белгілі. Ерте кезде қаһарлы қыстан аман-есен шыққан қазақтардың керуен басын жайлауға бұрған уақытта межелі жеріне жеткенше де, жеткеннен кейін де ұжымдасқан түрде түрлі ойын-сауықтар өткізгендігі жөнінде этнограф-ғалымдар көп жазған. Ұзақ шақырым жол жүрген тұтас елге мұндай мереке-жиындар бірте-бірте дәстүр болып қалыптасып, ұлттың өзгеше болмысын танытып келеді. Бұл туралы академик, фольклорист Сейіт Қасқабасов: «...адамдардың жалпы эмоциялық биіктеуіне алдағы қыстаудан жайлауға көшердегі сәт қозғау болған. ...Әдетте қыстаудан жайлауға дейін жолдың ұзындығы 250-300 және одан да ұзақ шақырымға созылып жатады. Осынау көші-қон кезінде әрқилы ойындар мен көңіл ашатын шаралар ұйымдастырылып, еру жалайтын жерлері бар үлкен саяхат болып көрінді. Әсіресе

көш жайлауға құлаған уақыт мерекеге, тойға ұласқан» [3, 187 б.], – деп жазады.

Сол сияқты ұлттық дәстүрдегі ең бір қызықты, ән-жырға бай формасымен ерекшеленетіні – үйлену тойы. Мұнда орындалатын «Тойбастар», «Беташар» әндерінің күлкіге, әзіл-қалжыңға бағытталатын себебі, бұлар – жұбайлардың алдағы өміріне бақыт тілеуден, оларға ақыл-кеңес беруден туындаған жырлар. Айталық «беташарда» бір жағынан – жаңа түскен келіннің алдағы өміріне тәрбиелік мәні зор өсиеттер айтылса, екінші жағынан – жаманды, қолында билігі бар сараң байлардың теріс әрекетін сынап, оларды қағытпа найзасына іле отырып, осындай жат қылықтардан аулақ болуға үйретеді.

Осы үйлену, яғни қыз ұзату, келін түсіру тойларында қызықты, күлкіге толы көріністер өте көп. Ұрын келуден беташарға дейінгі аралықта басты кейіпкер қыздың немесе жігіттің жеңгесі болып табылады және оның атқаратын қызметі үлкен әрі жауапты. Соның бірі қалта қарау кәдесінде «Күйеу бала мен күйеу жолдас қалталарына қызға лайықты иіс сабын, айна, тарақ, иіс су, жүзік, білезік, т.б. заттар салып бару керек. Қыздың жеңгелері күйеу баланың қалталарын қарап алады да, қатар отырған адамдарға үлестіреді. Күйеу баланың жолдасының қалтасы да бос болмау керек. Құдаларды кіргізерде, не кіріп отырғаннан кейін «ұн жағу» кәдесі орындалады» [4, 206 б.].

Барлық халықтардың, ұлттар мен ұлыстардың ата-баба жолы қалыптастырған гуманистік-мәдени болмысындағы қымбат қазына – олардың салт-жоралғылары мен әдет-нақыштары. Бүгін бір ұлттың таным-болмысын, өзіне тән жаратылысын зерттеген кейбір ғылыми еңбектерде қоршаған орта мен табиғат, аспан мен жер арасындағы магиялық көзқарастар негізінде туындаған салт-жораларды діни әдет-ғұрыптар, маусымдық халықтық мерекелер және отбасылық той-томалақтар деп үшке бөледі. Онда: «Діни әдет-ғұрыптарға өте ертеден қалыптасқан түрлі ырым-сырым, наным-сенімдермен бірге зороастр, будда, шаман, ислам діндерінен енген рәсімдер жатады. Ал маусымдық мерекелерге жалпыхалықтық тойлар – жыл басы тойы – Наурыз, жаз тойы – Қымызмұрындық, күз мейрамы – Мизам (шопандар тойы мен сабантой), қыс тойы – Соғым

енеді... Ал семьялық той-томалақтарға келсек, үйлену тойы, құрсақ шашу, қырқынан шығару, ат қойып, айдар тағу, тұсау кесер, тілашар, сүндет тойы, мүшел тойы, сапар тойы, жерлеу салттары осы топқа кіреді» [5, 5 б.]. – делінген.

Соның ішінде тойлану, оған дайындық жасау процесі негізінде думанға, қызық пен күлкіге жақыны – Наурыз тойы болып табылады. «Қазақ халқының өмірінде болып жатқан сан қилы оқиғаларды бастан-аяқ баяндап беретін ғасырлар бойы бірге жасасып келген әдет-ғұрып ойындар бар. ...Бұған жататын ойындардың негізгілері – «Наурыз» мерекесінде ойналатын ойындар. ...Осы мереке күні ойнайтын негізгі ойындар – «қалтырауық қамыр кемпір» және «ақ боран». Жалпы, қазақтың әдет-ғұрып ойындарының көпшілігі осы ойынмен басталады. Наурызда бұл ойындар екі жақтың тартысы арқылы ойналып, қыстың қысылшан қаттылығын бейнелейтін болған» [8, 3-5 б.б.], – деп жазады қазақ ұлттық ойындарын, олардың орындалу, ойналу ерекшеліктерін жан-жақты зерттеген Б. Төтенаев.

Жалпы Наурызды көптеген дәстүр-жоралардың басын қосқан синкертті-синтездік мереке деп айта аламыз. Сонымен қатар бұл той көптеген ұлттарға ортақ: гректерде «патрих», тәжіктерде «бәйшешек», «гүлнаурыз», хорезмдіктерде «наусарджи», татарларда «нардуган», буряттарда «сагаан сара», армяндарда «наварди», чуваштарда «норис ояхе» деп аталады екен. Бұл мерекенің философиялақ астарында жамандықтан тазару, жақсылыққа аяқ басу жатыр. Мұнда ақындар айтысы, жыршылық өнермен қоса күрес, көкпар, аударыспақ, қыз қуу, алтыбақан, т.б. сынды ұлттық ойындар орын алады.

Философиялық мағынасы биік осындай мерекеде орындалатын қазақ ұлттық ойындардың ішінде терең мәнге ие – ақсүйек, алтыбақан, хан болса, көпшіліктің арқасын қыздырып, көңіліне шаттық беретіні – қыз қуу. Бұл – әлі күнге дейін өзінің мазмұнын жоғалтпай жалғасып келе жатқан бірегей ойын. «...Сол заманғы тәртіп бойынша жарыс жігіт пен оның қалыңдығы арасында өткізілген (біздің заманымыздан бұрын VIII-VII ғасырларда Қазақстанның территориясын жайлаған кейбір рулардың арасында осындай тәртіп болған). Егер жігіт жарыста жеңілсе,

ол өзіне қойылатын талапты ақтай алмағаны үшін оның қызбен некелесуге хұқы болмаған. ...Егер қыз жеңілген деп табылса, қыз жағының келісімі бойынша, ешқандай қалыңсыз-ақ ол жеңген жігітке тұрмысқа шығады» [9, 187 б.]. Дегенмен қазіргі уақытта дәл мұндай талаптар орындалмаса да «қыз қуудың» ұлттық дәстүрлі ойындар қатарынан алатын орны өзгеше. Әрі мұның ойналу процесі кезінде орын алатын әрекеттер көпшілікті өзіне еліктіріп әкетеді.

Қызық пен күлкіге толы ойындар үлгісі қай елдің болмасын рухани-мәдени өміріне азық болғандығы белгілі. Бұлардағы комедиялық сарындар қазақтың аталған халықтық ойындарында, шығыс ойындары – байси (Қытай), дэнгаку (жапон); түріктің ұлттық ойыны – чехарде (екі топқа бөлініп, бір адамның үстінен секіреді. Секіре алмаған адам ортада еңкейіп тұрған адамның орнына келіп тұрады), Әзірбайжан ұлттық ойыны – Човган (жылқымен би билеу, топтық ойын), өзбектің ұлттық ойыны – «дарбозда», т.б. Байқалады. Мәселен, дарбоз дегеніміз – аты айтып тұрғандай, биікке керілген арқанның (жіптің) үстімен жүріп, өнер көрсететіндер. Мәтінге емес, тек қана қимыл-қозғалысқа құрылған бұл ойынға қатысушы масқарабоз-сайқымазақтар мен музыканттар да өзара әрекет диалогын тудырады.

Негізінен қазақтың комедиялық элементтер мол кездесетін ұлттық ойындары: алтыбақан, көрші, ақсүйек, қыз қуу, т.б. Б. Төтенаев: «Халықтың еңбек процестеріне және әдет-ғұрыптарына байланысты өткізілетін жиын-тойлардан басқа тағы бір көңіл көтеретін, ең қызықты мерекесі – үйлену тойы. Бұл тойда әдет-ғұрып, салт-санаға байланысты өткізілетін ойындарды қызықтаудың шегі болмайды. ...той үстіндегі өткізілетін әдет-ғұрып ойындарының бас кейіпкерлері – қыз бен жігіттің жеңгелері мен құрбы-құрдастары.

Үйлену тойындағы дәстүрлі ойындардың ең негізгісі қызды шығарып салғандағы қыз кәде ойыны» [6, 119 б.], – десе, аталған ойынның орындалуын Ш. Хұсайынов пен Ы. Дүйсенбаев: «Білегін сыбанып, белін буынған, жалаңдаған жеңгелер мен омырауын ашып, өңешін созған жігіттердің ортасында басына сәукеле киіп ұзатылатын қыз тұрады. Өзіл сөз, айтыс өлеңмен жеңсең, қызды алып жүре бер, болмаса толық

түрде кәдесін бер. Кәдеге көнбегендер күйеу қосшыны тарта жөнеледі. Суырыла сөйлейтін шешен жігіт пен ділмәр келіншек тартыса келіп, сөзге тоқтап, жолға жүгінеді. Қайсысыныкі дәлелді. Кімді кім жеңеді? Сәскеде аттанатын қыз ымырт жабыла, я болмаса ертеңінде үлкендердің бас алқа айтып, тоқтауымен әрең дегенде аттанады» [7, 85 б.], – деп түсіндіреді.

Осындай көпшілік қатысатын ойын-той көріністері бірте-бірте театрлық элементтер ретінде айқындалып, қазақ сахна өнерінің қалыптасуы мен дамуына алып келді. Бұл туралы академик С.Қасқабасов: «Театрлық тұрғыдан және сахналық әрекетке жақындығы жағынан зор қызығушылық тудыратын ойындарға «қыз ойнақ» пен «хан жақсы маны?» жатқызуға болады. Бұлардың өздерінің «декорациялары», рөлдерді бөліп беру, орындаушылық ойын, жеке және екі дауыстағы әндер, орындаушыларға кеңес беріп, ережесін түсіндіретін, әрі қарай жалғастыруды басқаратын «режиссері» мен көрермендері бар» [3, 204 б.], – деп жазған. Расында әрбір ойынның құрылымы нақты бір идеяға негізделіп, оның қатысушы кейіпкерлері: басты (бастаушы) ойыншы немесе қосалқы ойыншылар тобы белгілі бір мизансценаны құра отырып, әрекет етеді. Оларда екеуара диалог немесе хор, ән айтып, би билеу тәрізді өнер түрлерінің де орын алатыны анық. Ендеше ұлттық ойындарда да театрлық-сахналық элементтер мол деп айта аламыз.

Қазақтың бай лексиконындағы сөздер, тіркестер мен теңеулер ерте кездегі шешендердің, жыршылар мен эпос орындаушылардың мәтіндерін байытып, діттеген нүктесіне анық та ашық жетіп отырған. Түп тамыры тереңде жатқан қазақ поэзиясы әрбір ширек ғасырлар, жүзжылдықтар дәуірінде, сол кезеңнің саяси-әлеуметтік құрылымына қарай өшпес мұра жасады. Жалпы ерте ғасырларда өмір сүрген Майқы би, Бұхар тәрізді шешендердің, Асан қайғы, Қазтуған, Марғасқа, Шөже, Сүйінбай, т.б. жыраулар мен Нұртуған, Қашаған, Өскенбай, Жамбыл сынды жыршы-термешілердің ізін жалғастырушылар К. Рүстембеков, А. Алматов, Б. Жүсіпов, Қ. Орашова, Б. Тілеухан, т.б. бүгінгі қоғамдағы орны туралы С.Қасқабасов өзінің зерттеуінде: «Қазақ еліндегі неше түрлі сөз майталмандары (осы күнгі жыршылар, жыраулар,

өлеңшілер, ертекшілер, әңгіме-шежірешілер)» – ең алдымен ежелгі мұраны сақтаушылар. Олардың шеберлік творчествосының басты ерекшеліктері елдің ежелгі мұрасы мен мәдениетін біліп, түсінумен бірге сақтап, нақышына келтіре орындап, басқа адамдарға, көпшілікке таратуында, келесі ұрпаққа жеткізуінде, жеткізе білуінде. Бұл ерекшелік тек психологиялық қасиеттерге, жаттау қабілетіне, музыкалық талантқа, әсем дауысқа ғана байланысты емес, сонымен қатар сөз шеберінің ішкі өнерпаздық дарынына, халық поэзиясының нәрін түсіне білуіне, оның сыр-сипатын, қасиетін жақсы танып, толық меңгеруіне байланысты» [8, 42 б.], – деп жазады.

Сол сияқты «Эпос айтушы жыршылардың орындаушылық мәнері орындау шеберлігімен (артистичность) ерекшеленген. Үлкен эпикалық шығармаларды ұмытпай, есте сақтап айта алатын жаршы расында да нағыз театр актері іспетті орындаған. Бір жағынан эпос айту барысы шығармашылық ізденісті еске түсірсе, екіншіден – бір актердің бірнеше рөлде ойнауын, яғни, моноспектакльді елестеткен. Халық аңыздарын шебер орындаушылар жаттандыны жәй ғана қайталап қоймай, бейнеге кірген. Олар қимыл-қозғалыс, ым-ишаратпен, бет қимылымен эпос пен оның қаһармандарын бейнелеп, рөл бойынша әр түрлі әндер мен әуендерді айтқан» [3, 211 б.]. Расында, мұндай эпос орындаушылар мимикасының тез құбылып, қимыл-қозғалысының жылдам өзгеріске түсіп отыруы олардың дарынын, осы өнердің өзіндік спецификасын танытады.

Қазақ фольклорының қызықты саласының бірі – бақсылық. Оның басты функциясы емшілік, демек оның әлеуметтік орны халық медицинасымен байланысты. Бақсы мен бақсылықты жан-жақты зерттеген Е. Тұрсынов бұл туралы: «...бақсы ауру адамның жанын іздеп, дүниенің түкпір-түкпірлерін тексеріп қарап, көріп шығады, ол болашақта болатын жағдайларды көріп, біліп отырады, алыстағыны көреді» [9, 51 б.], – деп сипаттайды. Бұдан бақсының көріпкелдік те болмысын тани аламыз.

Негізінен бақсылықтың атқаратын функциясы туралы екі түрлі түсінік бар, олай болуы заңды да. Біріншіден – ол ауруды емде-

се, екіншіден – оның қимыл-әрекеттерінде театрлық элементтердің молдығы байқалады, яғни оның фольклордағы орны күлкімен де тығыз байланысты. «Халық бақсының тәуіптігіне сену, оған емделумен қатар, оның бақсылық қасиеттеріне қызықсынып та қараған. ...Бақсының қобызға қосылған сарынынан бастап, «Жын шақыратын» жыры халық көзінде орындаушылық өнеріне айналады. Бақсы өзін қоршаған халықты күй, күйшілік қуатымен баурауға тырысады, сондықтан ол барлық үнімен жыр ырғақтарын жігерлі пайдаланады, әдемі даусына сыншылдық қосады, жалаңаш бұлшық еттеріне ойнақылық береді. Ал, жындардың аттарын атайтын кезіндегі дикция тіпті бөлек» [10, 29-30 б.б.], – деп жазылған ғылыми еңбекте. Расында, бақсылықтың театр өнеріне қатысы оның қарғаның қарқылдағанын, шағаланың шуылы мен торғайлардың шырылдағанын, масаның ызыңы мен аюдың ақырғанын келтіріп, түрлі үн шығаруынан байқалады. Олардың осындай неше алуан дыбыстардан құралған дауыс-үндері сахналық тіл сарынымен үндес келеді.

Бақсылардың өлең айтудағы өзгеше мәнерінде, бірде еңкейіп, енді бірде шалқайып, аруақтарын шақырып, секіріп билеуінде, шебер әрі шалт қимыл-қозғалысында драмалық ойын үлгісі бар. Сонымен бірге олардың іс-әрекетінде цирк өнерінің элементтері де жоқ емес. Мәселен, темірді отқа қыздырып жалау, оттың үстінде ойнау, өз-өзіне қанжар сұғу, кәдуілгі көзбояушылар (фокусшылар) тәрізді бір затты жасырып, оны жоқ ету, әйелдің киімін киіп бақсылық жасау, т.б. Жоғарыда айтқандай емшілік, көріпкелдік қасиеті театр және цирк өнерінің штрихтарымен астасып жататын бақсылықтың қимылдарынан күлкінің белгілері өз-өзінен туындап отырады. Осындай көпфункционалы сипаты театр өнерімен байланысты болғандықтан бақсыны сахналық кейіпкер ретінде тани аламыз.

Бақсылардың әрбір қараған көзқарасы, олардың жұртты өзіне еліктіріп немесе үркітіп отыратын құбылмалы қимылдары қазақ театрының алғашқы қалыптасу кезінде ел арасынан шыққан өнерпаздар репертуарының маңызды бөлігінің бірі болып табылды. Демек, бақсылық элементтерінің ұлттық театр өнерін жасауға қосқан үлесі салмақты.

Әдебиеттер

- 1 Әуезов М. Шығармаларының елу томдық толық жинағы. – Алматы: Ғылым, 1997. – т. 1. – 472 б.
- 2 Әбіл Ж. Қазақ комедиясы. Генезисі мен жанры. Монография. – Алматы: Ғылым, 2000. – 272 б.
- 3 Әуезов М. Шығармаларының елу томдық толық жинағы. – Алматы: «Жібек жолы» баспа үйі, 2009. – т. 41. – 288 б.
- 4 Қазақ халқының дәстүрлері мен әдет-ғұрыптары: біртұтастығы және ерекшелігі. – Алматы: Арыс, 2005. – т. 1. – 328 б.
- 5 Наурыз: жаңғырған салт-дәстүрлер /Құрастырған М.Қазбеков/. – Алматы: Қазақстан, 1991. – 256 б.
- 6 Төтенаев Б. Қазақтың ұлттық ойындары. – Алматы: Қайнар, 1994. – 144 б.
- 7 Күйеу келтір, қыз ұзат, тойыңды қыл. Әдеби-этнографиялық таным. – Алматы: Санат, 1994. – 240 б.
- 8 Қасқабасов С. Елзерде. Әр жылғы зерттеулер. – Алматы: Жібек жолы, 2008. – 504 б.
- 9 Тұрсынов Е.Д. Қазақ ауыз әдебиетін жасаушылардың байырғы өкілдері. – Алматы: Қазақ ССР «Ғылым» баспасы, 1976. – 200 б.
- 10 Қазақ театрының тарихы. – Алматы: Ғылым, 1975. – т. 1. – 400 б.

References

- 1 Auezov M. Shigarmalarinin elu tomidik tolik jinagi. – Almati. Gilim.1997.-n.1.-472.
- 2 Abil J. Kazakh komediası. Genezisi men janrı. Monografıa. – Almaty. Gilim. 2000.-272.
- 3 Auezov M. Shigarmalarinin elu tomidik tolik jinagi. – Almati. «Zibek joly» baspa ui.2009.-n.41.-288.
- 4 Kazakh halkinin dasturleri men adet-guruptary.birtutastagy zane ereksheligi. –Almaty. Arys. 2005.-1.-328.
- 5 Nauriz. Zangirgan salt-dasturler /Kurastirgan M. Kazbekov/. –Almaty. Kazakhstan,1991. – 256.
- 6 B. Totenaev. Kazakhtin ulttik oindary. – Almaty: Kaynar, 1994. – 144.
- 7 Kuieu keltir, kiz uzat, toindy kil. Adeby- etnografialik tanim. – Almaty: Sanat, 1994. – 240.
- 8 S.Kaskabasov. Elserde. Ar jilgi zertteuler. – Almaty: Zibek joly, 2008. – 504.
- 9 E.D.Tursynov. Kazak auiz adebietin zasaushilardin bairgi oklderi. – Almaty: Gilim,1975. – t.1.-400.